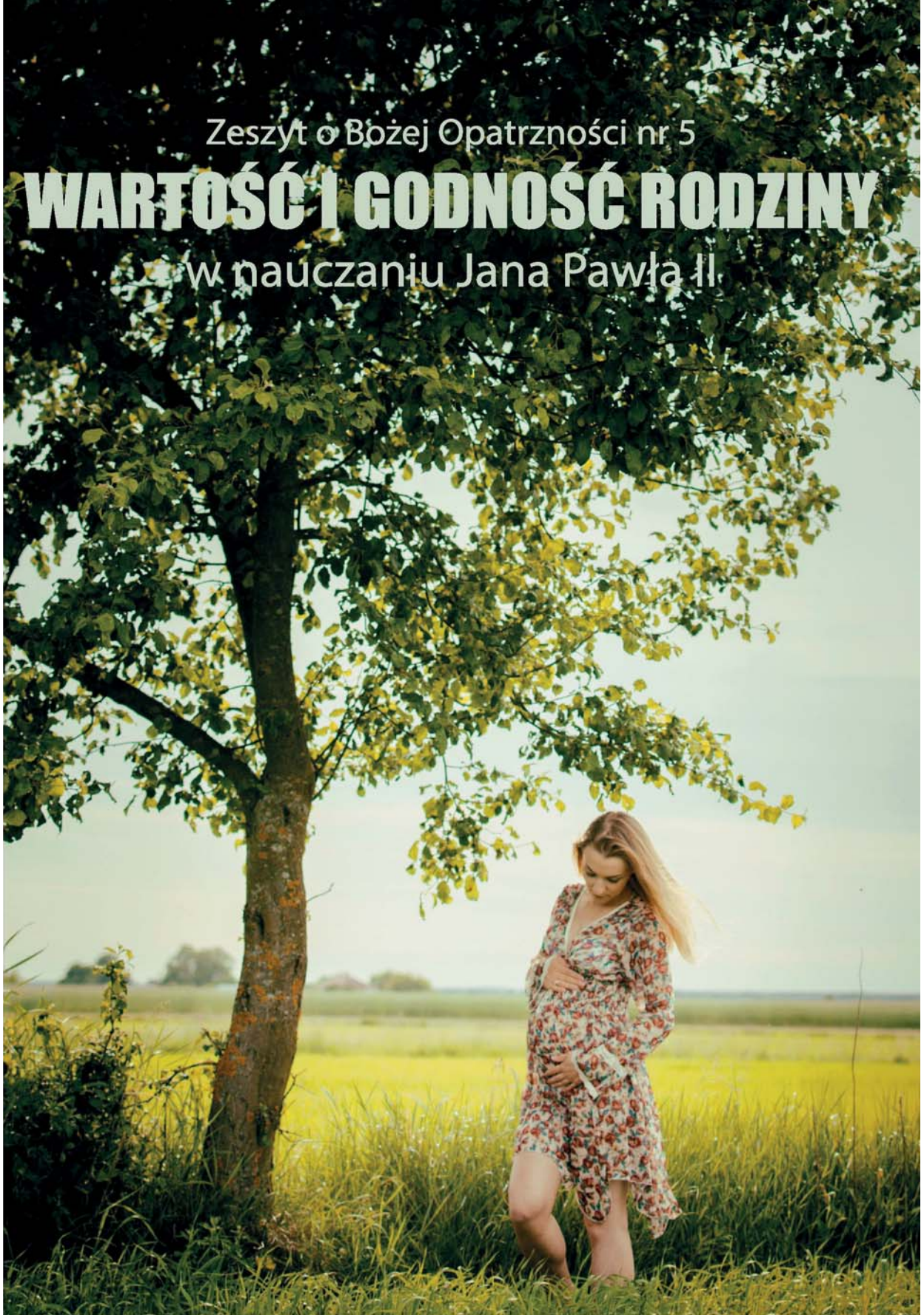

Zeszyt o Bożej Opatrzności nr 5

WARTOŚĆ I GODNOŚĆ RODZINY

w nauczaniu Jana Pawła II

ZESZYT O BOŻEJ OPATRZNOŚCI NR 5

WARTOŚĆ I GODNOŚĆ RODZINY

W NAUCZANIU JANA PAWŁA II

WARSZAWA 2017

Tekst

Ks. dr hab. Zdzisław Struzik, prof. UKSW

Opracowanie graficzne i skład

Michalina Poźniak

Zdjęcia

Jan Karczewski

©Copyright by Instytut Papieża Jana Pawła II

Warszawa 2017

ISBN 978-83-65198-24-2

Druk

Drukarnia Wydawnictwa Arka

Instytut Papieża Jana Pawła II

ul. Ks. Prymasa Augusta Hlonda 1

02-972 Warszawa

tel. 22 213 11 90; fax. 22 213 11 92

www.ipjp2.pl, e-mail: instytut@ipjp2.pl

Mazowsze.
serce Polski

SPIS TREŚCI

SŁOWO WSTĘPNE	5
WPROWADZENIE	7
1. WARTOŚĆ ŻYCIA	8
2. WSPÓŁPRACA MIĘDZYPOKOLENIOWA	9
3. DZIAŁALNOŚĆ EDUKACYJNO-WYCHOWAWCZA POKOLENIA STARSZEGO WOBEC POKOLENIA MŁODSZEGO	10
4. LIST OJCA ŚWIĘTEGO JANA PAWŁA II DO MOICH BRACI I SIÓSTR – LUDZI W STARSZYM WIEKU	12
5. AKSJOLOGIA EDUKACYJNO-WYCHOWAWCZA RODZINY	14
5.1. GODNOŚĆ OJCOSTWA	15
5.2. POKOLENIOWA GODNOŚĆ MACIERZYŃSTWA	16
5.3. ZNACZENIE I GODNOŚĆ RODZINY WIELOPOKOLENIOWEJ	17
5.4. WARTOŚĆ I GODNOŚĆ PROKREACYJNA	18
5.5. LUDZIE STARSI W MOIM ŻYCIU; ICH GODNOŚĆ I WPŁYW NA MOJE ŻYCIE	18
5.6. WARTOŚĆ W SPOTKANIU Z DOROSŁYM W DOMU RODZINNYM	19
5.7. WARTOŚĆ W SPOTKANIU Z CZŁOWIEKIEM STARSZYM	20
5.8. WSPÓŁUDZIAŁ I WSPÓŁPRACA W RODZINIE LUDZKIEJ	21
6. FORMOWANIE RODZINY	25
7. WYCHOWANIE NOWEGO POKOLENIA	24
8. WARTOŚĆ RODZINY, MÓJ ZWIĄZEK Z RODZINĄ	26
9. WARTOŚĆ CZYNU LUDZKIEGO	28
PODSUMOWANIE	29
BIBLIOGRAFIA	30
NOWENNA DO OPATRZNOŚCI BOŻEJ	31

Słowo wstępne

Temat rodziny jest zawsze ważny i dlatego jest nieustannie podejmowany w Kościele. Mówimy także często, iż rodzina jest „Kościołem domowym” podkreślając wielki związek między Kościołem a rodziną. Wielkim darem wśród członków rodziny są nie tylko mama, tata i dzieci lecz także osoby starsze, seniorzy rodziny. Cieszę się, że kolejny Zeszyt o Bożej Opatrzności, przygotowany przez Instytut Papieża Jana Pawła II, jest poświęcony starszemu pokoleniu naszych rodzin. Przedstawione nauczanie Kościoła a szczególnie nauka św. Jana Pawła daje nam dobrą lekcję, że gasnące życie fizyczne niekoniecznie jest związane z gasnącym życiem duchowym i może być potrzebne następnym pokoleniom.

Zapraszam do ciekawej lektury, która może okazać się wielkim odkryciem nauczania św. Papieża o Bożej Opatrzności względem osób starszych w naszych rodzinach i w kościele.

Ks. Tadeusz Aleksandrowicz

Proboszcz Parafii Opatrzności Bożej w Wilanowie

Wprowadzenie

Naturalną wartością każdego człowieka jest życie. Doświadczenie każdej osoby w wieku dojrzałym wskazuje na wielkie znaczenie i wartość życia, jako takiego. Życie ludzkie jest procesem biologicznym, psychologicznym i duchowym. *Dramat* człowieka od poczęcia do naturalnej śmierci rozgrywa się w dwóch wymiarach: materialnym (biologicznym i chemicznym) oraz duchowym.

Akceptacja ciała i duszy mówi nam o jedności i godności osoby, która realizuje się, trwa, żyje i spełnia się poprzez własne czyny¹.

¹ Jan Paweł II (Karol Wojtyła), *Persona e atto*, Rusconi Liberi, Roma 1999, s. 188-189.

1. WARTOŚĆ ŻYCIA

Celem poniższych rozważań jest ukazanie wartości jakie może przekazywać osoba starsza w rodzinie. Wobec współczesnych zagrożeń, które pochodzą z filozofii postmodernistycznej² należy upowszechniać tezę o godności człowieka, w całym wymiarze czasowym jego życia. Kierunki myślenia, które negują wartość podeszłego wieku, nawet w formie dyskusji parlamentarnych, są niebezpieczną drogą, prowadzącą do *cywilizacji śmierci*³, co oznacza uprzedmiotowienie człowieka i postawienie go na poziomie rzeczy, którą po zużyciu można wyrzucić, zniszczyć, albo o niej zapomnieć. Spojrzenie ekonomiczne na człowieka, co on może dać społeczności, i na ile jest jej przydatny w starszym wieku, prowadzi do niebezpieczeństwa eutanazji.

Człowiek jest osobą społeczną⁴. Nieustannie realizuje się w grupie społecznej, stara się służyć każdej grupie społecznej stosownie do swojego wieku, wykształcenia, zdolności i możliwości fizycznych. Ograniczenia fizyczne w starszym wieku nie powinny wpływać na jakość takiej

² Filozofia postmodernizmu poddaje w wątpliwość wszelkie systemy wartości oraz kanony kulturowe. Zachęca do odrzucenia wszelkich struktur i wzorców społecznych. Według jego przedstawicieli prawda jest raczej wytwarzana niż odkrywana. Charakteryzuje go upadek autorytetów oraz relatywizm wartości. Zob. K. Wilkoszewska, *Wariacje na postmodernizm*, Warszawa 2008.

³ Cywilizacja śmierci to termin wprowadzony przez Jana Pawła II, który skonfrontował go z określeniem Pawła VI cywilizacja miłości. Odzwierciedla taki stosunek do życia, w którym bardziej lub mniej świadomie odrzuca się Boga. Charakteryzuje ją odejście od wartości rodziny, brak szacunku do życia w wymiarach moralnych, społecznych, ekonomicznych, aprobaty dla relatywizmu moralnego, propagowanie utylitaryzmu i hedonizmu. Nauczanie Jana Pawła II wielokrotnie naznaczone było troską o zapobieganie efektom cywilizacji śmierci. Dokumenty, w których najwięcej uwagi poświęca temu zagadnieniu są encykliki: *Veritatis splendor* i *Evangelium vitae*. „Kto poddaje się oddziaływaniu tej atmosfery łatwo może znaleźć się w zamkniętym kole, które wciąga go niczym straszliwy wir: tracąc wrażliwość na Boga, traci się także wrażliwość na człowieka; z drugiej strony (...) prowadzi stopniowo do swoistego osłabienia zdolności odczuwania ożywczej i zbawczej obecności Boga”. Jan Paweł II, *Evangelium vitae*, 21.

⁴ Istota społeczna – określenie człowieka jako społecznego indywiduum, ukształtowanego przez społeczeństwo w procesie socjalizacji. W społeczeństwie realizuje swoje podstawowe potrzeby m.in. bezpieczeństwa, przynależności, szacunku, samorealizacji i rozwoju. Dzięki interakcjom społecznym (wzajemnym oddziaływaniu na siebie jednostek społecznych, najczęściej przy użyciu języka i innych kodów kulturowych) kształtuje się osobowość i tożsamość jednostki.

służby, którą można określić, jako nieustanny dar⁵ z siebie dla innych. Dar z siebie trwa przez całe życie, w dzieciństwie, w wieku dojrzałym, a także w wieku starszym. Bowiem tego daru z siebie nie da się podzielić, on jest całościowy. W każdym wieku dar życia przybiera różnorodne formy, ma różne wartości i znaczenie dla obdarowywanych. Dopiero po zakończeniu życia można ocenić, jakie dany człowiek wniósł w bogactwo, oryginalność i niepowtarzalność własnej rodziny.

2. WSPÓŁPRACA MIĘDZYPOKOLENIOWA

Współpraca międzypokoleniowa następuje poprzez związki krwi. W Prawie Kanonicznym mówimy o stopniu pokrewieństwa⁶ w liniach prostych i liniach bocznych. Związki krwi są najsilniejszymi powiązaniem międzypokoleniowymi, każdy widzi w nich swoich poprzedników w historii życia, a także spodziewa się swoich następców. Najstarsze pokolenia ludzkości opierały swoją dominację na zasadach nepotyzmu; zdobywano władzę, kształtowano zależności polityczne, głównie dla dobra spokrewnionej grupy społecznej⁷.

⁵ W nauczaniu Jana Pawła II pojęcie daru stosowane jest bardzo często do relacji miłości w małżeństwie i rodzinie. Miłość to nie tyle zaspokojenie własnych pragnień, ale pragnienie dobra umiłowanej osoby – właśnie bezinteresowny dar z siebie. Kategoria miłości wiąże się z niezasłużonym darem, jaki człowiek otrzymał od Stwórcy z zadaniem dzielenia się tym darem z innymi.

Zob. Jan Paweł II, *Veritatis splendor*, 13.

⁶ KPK 108, 109, 110.

⁷ W obecnej najnowszej historii mamy do czynienia z wieloma państwami opartymi na spokrewnionych z sobą grupach klanowych. Do takich państw należą: Korea Północna, Wenezuela, Kuba, Pakistan, Irak, Emiraty Arabskie, Japonia. W poprzednich dekadach do takich państw należała Libia, z przywódcą Kaddafim (1969–2011) na czele.

WARTOŚĆ I GODNOŚĆ RODZINY W NAUCZANIU JANA PAWŁA II

Pomimo licznych i prawie nieustających konfliktów międzyludzkich, prowadzących do wojen i zniszczenia, udawało się przenosić, na drodze dziedziczenia wartości najważniejsze niezbędne do przetrwania i rozwoju. Starsze pokolenie zawsze starało się przekazywać pokoleniu młodszemu zdobyte wartości materialne, ale także duchowe w kategoriach: godności, wolności, sprawiedliwości, prawdy, miłości i solidarności. O tych właśnie wartościach moralnych mówił i nauczał Jan Paweł II.

3. DZIAŁALNOŚĆ EDUKACYJNO-WYCHOWAWCZA POKOLENIA STARSZEGO WOBEC POKOLENIA MŁODSZEGO

Do najważniejszych wartości przekazywanych i praktykowanych przez osoby starsze na tle rodzinnym odniósł się Jan Paweł II szczególnie w dokumentach: List Ojca Świętego *do moich Braci i Sióstr - ludzi w podeszłym wieku* (1.10.1999) oraz Adhortacja *Familiaris consortio* (22.11.1981).

Osoby starsze należą do *komunii osób*, we własnej rodzinie, a przez nią tworzą rzeczywistość większej społeczności, aż do narodu włącznie. Wobec współczesnej globalizacji każdy człowiek jest obywatelem całego świata. Ta komunია osób to związek krwi, czyli pochodzenia, związek narodu i kultury wyrażanej szczególnie poprzez własny język. *Nikt nie rodzi się sam i nie umiera sam* – podpowiada Pismo święte (Rz 14, 7-12). Komunია osób trwa nieustannie, bo taka jest natura stworzenia. W tę wspólnotę włączone są nie tylko wartości pozytywne, niosące rozwój i nadzieję na przyszłość, ale także poniesione ofiary, aby wartości trwały. „Są to cierpienia, niemoc[y], ograniczenia, pokonywania trudności fizycznych [czy] i umysłowych”⁸.

W dalszej wykładni Jan Paweł II odnosi się „do posłannictwa wartości i inspiratora mądrości dla młodych”⁹. Takie posłannictwo oraz przyjmowanie go przez młode pokolenie świadczy o pokoleniowej mądrości, zdobywanej wysiłkiem, cierpieniem i doświadczeniem, ofiarowanym w atmosferze wzajemnej miłości. W takiej postawie zamyka się naturalna potrzeba zrozumienia siebie samego i umieszczenia własnej osobowości w kontekście historycznego trwania, odnawiania się naturalnego, i poczucia niezniszczalnego moralnie i duchowo, łańcucha rodziny, rodu, narodu, państwa i człowieczeństwa.

⁸ Jan Paweł II, adh., *Familiaris consortio*, 27.

⁹ Tamże, 27.

Współczesne społeczeństwa, szczególnie europejskie i w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej oraz Kanady, starają się ze względów industrialnych (wpływ medycyny, opieki socjalnej, kultury rodziny podstawowej), a także ze względów egoistycznych wprowadzać rozdział życia starszego pokolenia z młodszym.

W ten sposób następuje bolesne rozdzielenie związków naturalnych, niosących wiele smutku, cierpienia i samotności, na korzyść tzw. niezależności. Takie działanie „zaprzecza tym samym ciągłości i przydatności doświadczenia człowieka na każdym z etapów jego życia” (FC 27) – stwierdza papież Jan Paweł II. Ta wprowadzana izolacja pozbawia starszych, a także młodszych poczucia bezpieczeństwa, niezbędnego w każdym żywym stworzeniu, a szczególnie u dzieci i ludzi starszych, uzależnionych od obecności i pomocy ludzi dojrzałych i samowystarczalnych. To poczucie bezpieczeństwa, a także poczucie bycia potrzebnym, a nawet niezastąpionym, nadaje życiu indywidualnemu sens i perspektywę działania. Jan Paweł II zaznaczył: „Obydwu stronom relacja taka daje poczucie bezpieczeństwa, uczy troski i odpowiedzialności za drugą osobę w różnych aspektach i wariantach sytuacyjnych”, (zob. FC 27).

4. LIST OJCA ŚWIĘTEGO JANA PAWŁA II DO MOICH BRACI I SIÓSTR – LUDZI W STARSZYM WIEKU¹⁰

List do *ludzi w starszym wieku* Jan Paweł II napisał w 1999 roku, mając już 79 lat, co tłumaczy jego bogate doświadczenie życiowe i duszpasterskie, pełnił przecież funkcję kapłana, biskupa i papieża. W tym podeszłym wieku zdecydował się przekazać przesłanie do *sióstr i braci* będących w podobnych latach życia.

Stało się tak dlatego, że ten podeszły wiek usprawiedliwiał dokonania bilansu życia, bez -jak to sam powiedział - *zbędnych emocji*. Emocje są wartością samą w sobie, nadają życiu barwę i radość z dokonywanych czynów, ale także mogą powodować działania porywcze, mało przemyślane. Starszy wiek uwalnia człowieka od zbyt wielu emocji, pozwala spojrzeć na działania i ich skutki z odpowiedniego doświadczonego dystansu. Ten dystans to upływający czas, doświadczenia własne i innych, zebrane w świadomości człowieka starszego. Wtedy „łatwiej oderwać myślenie od rzeczy materialnych i skoncentrować je na wartościach duchowych”¹¹ – mówił papież.

W przekazywaniu wartości duchowych zdobytych i praktykowanych w życiu, ludzie starsi mają radość i obowiązek przekazać młodszemu depozyt wiary, w którym jest nadzieja życia wiecznego. Jest to nadzieja na spotkanie się na zawsze wszystkich pokoleń ludzkich w Królestwie zbawionych w obliczu nieśmiertelnego Boga. Dar wiary, wartość wiary, jest przyjmowana przez młode pokolenie mocą własnej wolnej woli, ale wiara i przykład czynów wynikających z wiary okazywana i przekazywana przez starsze pokolenie, jest największym doczesnym argumentem, i niemal dowodem, że należy Boga poznać i Go ukochać.

Starszy człowiek może już oceniać swoją wiarę i stwierdzać do czego ona go doprowadziła i jak przeprowadzi go przez tajemnicę śmierci. Właściwe przygotowanie do odejścia, jest także przykładem i nauką dla młodych, jest wskazaniem, że życie człowieka ma zawsze

¹⁰ Jan Paweł II, *List do moich Braci i Sióstr - ludzi w podeszłym wieku* (1.10.1999).

¹¹ Tamże.

własny koniec, niezależnie, kto i kiedy przychodzi na ten świat. Papież przypomina wskazanie Psalmu 90: „Naucz nas liczyć dni nasze, abyśmy osiągnęli mądrość serca” (Ps 90, 12).

W każdym wieku doświadczamy swojej osobowości i potrafimy odczytać wartość. Uznajemy w ten sposób naturę stworzoną przez Boga, która w stworzeniu i w zbawieniu przewiduje odtwarzanie oblicza Boga. Zostaliśmy stworzeni na obraz Boga (por. Rdz 1, 27), jesteśmy do Niego podobni (oprócz grzechu Hbr 4, 15). Jan Paweł II podpowiada, że każdy wiek ma określone zalety: „wiek ten musi więc mieć swoje [także] zalety”, przytacza postaci Zachariasza, Anny i Nikodema.

W wieku starszym każdy daje świadectwo słowem, przykładem i zachowaniem o swoim życiu. Ukazuje, psychicznie i fizycznie, jak wykorzystał dany mu czas życia i jak rozwinął dane mu zdolności i talenty (por. Mt 25, 22). Najważniejszym darem od Boga jest życie. Natomiast ocenie, sprawiedliwości ludzkiej i Boskiej, podlega to, kto i jak postępował na rzecz Boga i bliźniego.

Dzięki wymianie pokoleń następuje postęp: intelektualny, duchowy i materialny. Człowiek się rozwija, doskonali się stosownie do warunków środowiska historycznego, industrialnego i naukowego. Każdy czas niesie z sobą nowe idee i wartości; nowe spojrzenie na wartość życia,

WARTOŚĆ I GODNOŚĆ RODZINY W NAUCZANIU JANA PAWŁA II

pracy, rozwoju, stosunków społecznych (lokalnych i globalnych). W tym rozwoju ponadczasowym wiek starszy pomaga przenosić wszelkie wartości poprzez „pamięć zbiorową”¹².

Przez wiarę przenosimy objawioną nadzieję życia wiecznego. Taka perspektywa pozwala doceniać każdy wiek, każde zdarzenie, każdą decyzję i każde zachowanie. Dzięki odkupieniu mamy możliwość kontemplowania wszystkich lat naszego życia, bowiem każdy dany nam czas jest sposobnością do czynienia dobra, które w obliczu Boga jest nieśmiertelne.

Również ocena doczesności i wszystkich w niej wydarzeń, w wieku starszym, nabiera wartości. Ta ocena jest dojrzała, bo jest oparta na doświadczeniu, jest pozbawiona chęci działania spontanicznego i emocjonalnego.

Jan Paweł II przypomina także czwarte Przykazanie Boże: „Czcij ojca swego i matkę swoją” (Wj 20,12; Mt 19, 19). To przykazanie odnosi się do wszystkich osób w rodzinie, a pośrednio dotyczy każdej osoby starszej. To poszanowanie ma się przenosić z pokolenia na pokolenia, ma wynikać z przeświadczenia, że wszyscy jesteśmy spokrewnieni i duchowo zjednoczeni, jesteśmy dziećmi jednej natury i Jednego Boga. Papież wymienia trzy sposoby takiej czci i poszanowania: „akceptować ich [starszych] obecność, pomagać im i doceniać ich zalety”¹³. Taka postawa ogarnia każdego starszego człowieka, dodaje mu sił do dalszego życia, nieraz bardzo trudnego i pełnego cierpienia, pozwala czuć się potrzebnym i niezastąpionym. W wieku starszym można prowadzić intensywną działalność społeczną, udzielać się dla wspólnego dobra, poświęcać własne życie dla innych. Do takiej postawy i odczuwania niezbędna jest akceptacja, a nawet miłość rodzinna i społeczna. Okazywanie zainteresowania, wdzięczności, miłości sprawia, że osobom starszym łatwiej jest przygotować się na odchodzenie z tego świata.

5. AKSJOLOGIA EDUKACYJNO-WYCHOWAWCZA RODZINY¹⁴.

Aksjologia edukacyjno-wychowawcza w rodzinie dokonuje się we wzajemnej relacji wszystkich członków rodziny. Wszyscy jej członkowie

¹² Jan Paweł II, *List do moich Braci i Sióstr - ludzi w podeszłym wieku* (1.10.1999).

¹³ Tamże, 12.

¹⁴ Z. Struzik, *Program wychowawczy oparty na wartościach według nauczania Jana Pawła II*, Warszawa 2010.

podlegają procesowi wychowawczemu w całym środowisku życia, a więc na rodzinę ma wpływ religia, polityka, gospodarka, ekonomia, historia danego środowiska, prawo, a nawet nowe kierunki polityczne i filozoficzne powstające na skutek nowych odkryć naukowych.

W zależności od stopnia pokrewieństwa i powinowactwa, a także godności rodzicielskiej i wieku nowego pokolenia, powstaje środowisko, wzajemnej edukacji i wychowania, oparte na miłości. Niestety należy też zauważać patologiczne zachowania wychowawcze w rodzinach niepełnych, uzależnionych od alkoholu i narkotyków. Te braki wychowawcze powinny być uzupełniane poprzez instytucje wspomagające rodzinę: Kościół, Państwo, wychowanie w szkole oraz udział organizacji społecznych i pozarządowych.

5.1. GODNOŚĆ OJCOSTWA

Istnieje właściwa, oparta na miłości, więź pomiędzy dzieckiem, a jego ojcem i dziadkiem¹⁵. Młody człowiek rozpoznaje i doświadcza opieki i edukacji ze strony starszego pokolenia¹⁶. Ojciec, a także dziadek jest

¹⁵ Do rodziców należy bowiem stworzenie takiej atmosfery rodzinnej, przepojonej miłością i szacunkiem dla „Boga i ludzi, która sprzyjałaby spójnemu, osobowemu i społecznemu wychowaniu dzieci. Dlatego rodzina jest pierwszą szkołą cnót społecznych potrzebnych każdemu społeczeństwu”. Sobór Watykański II, Deklaracja o Wychowaniu Chrześcijańskim *Gravissimum educationis*, 3.

¹⁶ Zob. Jan Paweł II, *Przyszłość idzie przez rodzinę*, red. M. Węclawski, Poznań 1983, s. 57; Jan Paweł II adh., FC, 25; Łk 15, 11-12; KKK 2214.

WARTOŚĆ I GODNOŚĆ RODZINY W NAUCZANIU JANA PAWŁA II

największym autorytetem powstałym na skutek wieku i doświadczeń życiowych. Godność ojca i dziadka trwa nieustannie, rozpoczyna się przy narodzeniu człowieka - dziecka, i trwa aż do ich śmierci. A nawet posuwająca się starość i ostateczne odejście do *domu Ojca* jest wychowawcze, pozwala bowiem dojrzałe spojrzeć młodemu pokoleniu na biologiczny proces życia, i sposoby właściwego wykorzystania wszystkich jego etapów. W wielu wypadkach godność i obowiązki ojca przechodzą moralnie lub prawnie na dziadka, który z konieczności i z naturalnej miłości podejmuje się wychowywać opuszczone lub osierocone dzieci. Starsze pokolenie w rodzinie ma za zadanie przekazywać tradycję rodzinną, opartą na historii życia osobistego i rodzinnego. Historia rodziny pełni funkcję wychowawczą. Pozwala również zachować ciągłość życia, daje ciągłość rodu, nazwiska świadcząc o pochodzeniu, o przekazywanych wartościach, a nawet dziedziczeniu, pozwala także zrozumieć cechy i zdolności wrodzone.

Dla ludzi wierzących godność ojcowska, a także godność dziadka, bierze swój początek od godności Ojca Niebieskiego. Jego miłość do człowieka, stwórcza i bezpośrednia, wyraża się w darze przekazywania życia z pokolenia na pokolenia (por. Rdz 1, 27-31; KKK 239 *Troskliwość ojcowska Boga*).

5.2. POKOLENIOWA GODNOŚĆ MACIERZYŃSTWA

Z godnością ojcostwa nierozzerwalnie łączy się godność macierzyńska¹⁷, która w rzeczywistości bardziej jest związana z miłością uczuciową i opiekuńczą. Niemniej jednak godność macierzyńska zawiera radość i szczęście z narodzenia dziecka, i przekazania jemu całego procesu opiekuńczego, wraz z wychowaniem i edukacją.

Dziecko rozpoznaje godność swojej matki i godność wszystkich matek, również babci - jeśli żyje. Ono rozumie, na czym polega trud i zadanie macierzyństwa. Babcie pomagają w tym trudzie, we wszystkich kulturach zorganizowanych grup społecznych, w społeczeństwach, które zachowują głębokie więzi rodzinne, obecność i znaczenie babci w rodzinie, jest nieodzowna, a czasem dominująca.

¹⁷ Zob. K. Wojtyła, *Posłannictwo kobiety*. Przemówienie na Jasnej Górze 1972; Łk 1, 26-45; KKK, 239.

5.3. ZNACZENIE I GODNOŚĆ RODZINY WIELOPOKOLENIOWEJ

Problemem współczesnej Europy, także Polski, jest dominacja rodziny tzw. podstawowej (atomistycznej), która składa się z rodziców i dzieci, często z jednym dzieckiem. Taki model rodziny jest odległy idei rodziny rozszerzonej, gdzie swoje miejsce mają dziadkowie, a także bliscy krewni. Ta reedukacja nastąpiła z wielu przyczyn. Do najważniejszych możemy zaliczyć: małą powierzchnię mieszkaniową (budownictwo socjalistyczne, tzw. wielka płyta), znaczną migrację, a także emigrację. Taka sytuacja nie pozwala na wspólne zamieszkanie rodzin wielopokoleniowych i trwanie ich w określonym miejscu przez dziesięciolecia, a nawet dłużej.

Z punktu widzenia psychologicznego oddzielenie nowego pokolenia – dzieci, od wpływów wielu członków rodziny wielopokoleniowej sprawia, że człowiek nie zna swoich biologicznych i społecznych korzeni. Doświadczenie życiowe, wraz z dawniej przeżywanymi wartościami, nie przenika do młodzieży, sukcesywnie zanika bogactwo historii życia dawnych pokoleń. „W zanikaniu tych wartości dostrzegamy także sukcesywną utratę wiary, tzw. tradycyjnej, opartej na międzypokoleniowym przekazie. Tymczasem nauka Kościoła katolickiego, zawarta

WARTOŚĆ I GODNOŚĆ RODZINY W NAUCZANIU JANA PAWŁA II

w Katechizmie Kościoła Katolickiego wyraźnie zaznacza, że „chrześcijanie są zobowiązani do szczególnej wdzięczności, od których otrzymali dar wiary, łaskę chrztu i życie w Kościele” (KKK 2220).

Wskazanie to jest oparte na przesłaniu ewangelicznym zawartym w Liście św. Pawła do Tymoteusza (Tm 5, 1-5)¹⁸.

5.4. WARTOŚĆ I GODNOŚĆ PROKREACYJNA

Za powrotem i kultywowaniem rodzin wielopokoleniowych przemawia wartość prokreacyjna. W niej zawarte jest biologiczne podobieństwo i jednocześnie wymiana materiału genetycznego pochodzącego od rodziców. Powtarza się i zachowuje (w mitochondriach kobiety) cała historia populacji ludzkiej. Dzięki genetyce i najnowszym odkryciom mikrobiologii, możemy docenić naturalne wartości przekazywane z pokolenia na pokolenia. Zakładamy, że młodzież rozumie rolę danej płci, szanuje własną płciowość i umiejętnie kieruje swoim popędem seksualnym. Przez przykład starszych młodzież dostrzega związek własnej płciowości z uczuciem ludzkiej miłości. Taka postawa sprawia, że człowiek głębiej rozumie wartość swojego życia oraz życia i poszanowania zdrowia innych. Akceptując rodzeństwo i pokoleniowych przodków, jesteśmy otwarci na nowe życie, wciąż odradzające się w wielopokoleniowej rodzinie¹⁹.

5.5. LUDZIE STARSI W MOIM ŻYCIU; ICH GODNOŚĆ I WPŁYW NA MOJE ŻYCIE

Zrozumienie i przyjęcie starości dotyczy wszystkich członków rodziny, również dalszych krewnych i znajomych, którzy odegrali zapewne ważną rolę, w życiu człowieka w podeszłym wieku. O tym zrozumieniu stale przypomina Kościół²⁰, nauczając, że jesteśmy dziećmi Bożymi niezależnie od naszego wieku, a nasze ciało – na ziemi zniszczalne – powstanie z martwych i zamieszka z Bogiem na wieczność.

Powinno następować nieustanne porozumienie międzypokoleniowe, prowadzące do współpracy, pomocy i współdziałania. Społeczeństwo

¹⁸ Por. także: KDK 52; Jan Paweł II, FC 21.

¹⁹ Por. Z. Struzik, *Program wychowawczy...*, dz. cyt., s. 140; Jan Paweł II, *Centesimus annus*, 39; 1 Kor 15, 49; Rdz 1, 27-28; KKK 1652.

²⁰ Jan Paweł II, FC 27; Tenże, *List do moich Braci i Sióstr - do ludzi w podeszłym wieku* 10; Tenże, *Chrześcijański sens cierpienia i starości*, w: *Nauczanie papieskie* V, I, 1982; 2 Mch 6, 18-31; KKK 2218.

narodowe jest także wielką rodziną, rozlewającą się na cały świat, niosącą wartości biologiczne – rasowe, jak i wartości społeczne, psychologiczne, polityczne i gospodarcze. Wszystko zaczyna się od podstawowej komórki społecznej – rodziny, a następnie przechodzi w wartości całej historii ludzkości.

Młode pokolenie, silne i zdrowe, aby zachować godność człowieczeństwa powinno, w każdym pokoleniu, zaakceptować proces starzenia się i naturalne zjawisko odchodzenia. Takie zrozumienie daje gwarancję wzajemnej akceptacji i współpracy. Tak rozumiane relacje międzypokoleniowe gwarantują kumulowanie doświadczeń życiowych i właściwej filozofii życia.

5.6. WARTOŚĆ W SPOTKANIU Z DOROSŁYM W DOMU RODZINNYM

Akceptacja drugiego człowieka dokonuje się w rodzinie, tam dochodzi do rzeczywistego, autentycznego i niepowtarzalnego spotkania dwóch osobowości, dwóch płci, trwających we wspólnocie: mieszkania, stołu, zdobywania umiejętności życiowych, wzajemnej pomocy, zdobywania wykształcenia, doświadczeń radości i smutków w cierpieniu

WARTOŚĆ I GODNOŚĆ RODZINY W NAUCZANIU JANA PAWŁA II

i śmierci. Rodzina stanowi więc niezastąpioną wartość oraz stwarza i buduje wartości; kształtuje i wychowuje, chwali i gani, nieustannie pomaga przez to, że jest.

Relacje międzypokoleniowe w rodzinie powinny przebiegać bezkonfliktowo, a jeśli rodzina napotyka na konflikty, to powinna się starać je rozwiązywać. Dzieci i młodzież powinny pozostawać w nieustannym kontakcie z dorosłymi średniego i starszego pokolenia. Młode pokolenie winno doceniać rolę starszych we własnym życiu, czerpać z ich doświadczeń i cennych porad.

Jan Paweł II nauczał: „W ten sposób dziedzictwo rodzinne poszerza się. Poprzez wychowanie rodzinne uczestniczycie w określonej kulturze, uczestniczycie także w dziejach Waszego ludu lub narodu. Więź rodzinna oznacza zarazem przynależność do wspólnoty większej niż rodzina (...). Poprzez rodzinę – wychowawcą tym jest plemię, lud czy naród, z którym jesteście związani jednością kultury, języka i historii”²¹.

Kultura, język i historia są wartościami ponadczasowymi; są wartościami ponadpokoleniowymi. To jest rzeczywistość, która łączy i pozwala na przetrwanie narodu i jego nieustanny rozwój. Rozerwanie tego łańcucha, poprzez wojny, zniszczenie biologiczne, albo neomodernistyczne spojrzenie na życie ludzkie, prowadzi do zagłady kultury i życia.

5.7. WARTOŚĆ W SPOTKANIU Z CZŁOWIEKIEM STARSZYM

„Ludzie starsi są potrzebni” – mówił Jan Paweł II, i dalej – „samą swoją obecnością człowiek starszy przypomina wszystkim, a zwłaszcza młodym, że życie na ziemi jest «epizodem», który ma swój początek i koniec, aby osiągnąć pełnię, potrzebuje odniesienia nie do wartości ulotnych i powierzchownych, ale trwałych i głębokich”²².

Negacja wartości niesionych przez osoby starsze ociera się o cywilizację śmierci. Wprowadza zamęt w duszach młodych ludzi, prowadzi do zakłamania rzeczywistości oraz prawdy na temat życia, które ma przecież swój początek i koniec. Jan Paweł II powoływał się na Pismo święte i naukę Kościoła²³, które ukazują godność człowieka stworzonego na obraz i podobieństwo Boże (Rdz 1, 26-27).

²¹ Jan Paweł II, List do młodych całego świata – *Parati semper* 11; zob. także, Jan Paweł II, adh., *Christifideles laici* 43.; Łk 2, 51-52; KKK 87.

²² Zob. Jan Paweł II, *Ludzie starsi są potrzebni*, Anioł Pański 25.07.1999,1.

²³ Jan Paweł II, *Familiaris consortio* 27; Tenże, *Christifideles laici*, 48; Łk 2, 25-35; KKK 2186.

Podobieństwo fizyczne (takie było objawione w Osobie Syna Bożego) u każdego człowieka zmienia się w procesie starości. Natomiast podobieństwo duchowe – podobieństwo duszy nie zmienia się nigdy. Podobieństwo to potwierdza się w naszym rozumie oraz przeżywaniu wyższych wartości: miłości, wolności, sprawiedliwości, pokoju, prawdy, dobra i piękna, w wierze i czynach bezinteresownie dobrych. Bóg się nie zmienia, nie zmienia się Jego miłość do nas. My się zmieniamy fizycznie, w procesie starości, a nasza duchowość się doskonali, na wzór Syna Bożego. Chrystus mówił: „Bądźcie więc tak doskonali, jak doskonały jest wasz Ojciec Niebieski” (Mt 5, 48).

Ludzie starsi powinni nieustannie przekazywać wiedzę i doświadczenie młodemu pokoleniu, pozostając czujni, aby młode pokolenie nie popełniało oczywistych, kiedyś już popełnionych, błędów: ekonomicznych, społecznych, politycznych, kulturowych. Tak przekazywane doświadczenie i wiedza pochodząca od starszego pokolenia, gwarantuje ustawiczny i systematyczny rozwój wszystkich społeczeństw.

5.8. WSPÓŁDZIAŁ I WSPÓŁPRACA W RODZINIE LUDZKIEJ

Życie człowieka realizuje się w środowisku rodziny. Nawet jeśli, ze względu na pracę dochodzi do dłuższego rozstania, rodzina pozostaje duchowo jednością, i cieszy się trwałością, na podstawie miłości, której wyrazem jest wierność.

WARTOŚĆ I GODNOŚĆ RODZINY W NAUCZANIU JANA PAWŁA II

Podstawą rodziny jest wartość miłości wobec wszystkich jej członków. Miłość możemy określać jako uczucie, zafascynowanie, ale także jako nadzwyczajne pragnienie służenia – stale i owocnie – w procesie całego życia. Taką postawę przenosimy także na osoby, które już odeszły, ale nadal są w naszej pamięci, w naszych modlitwach i naszym pragnieniu spotkania ich w wieczności.

Rodzina stanowi środowisko życia najbardziej przyjazne człowiekowi, ponieważ oferuje podstawowe zabezpieczenia fizyczne, materialne i duchowe. Rodzina daje poczucie bezpieczeństwa i ukazuje pozytywną przyszłość życia; daje nadzieję, że uczucie wyższe miłości nigdy nie zaniknie.

Jan Paweł II patrzył na rodzinę z osobistej perspektywy, z perspektywy historii rodzin polskich, ale obserwował także życie rodzin w wielu krajach świata. Tym wszystkim rodzinom chciał pomóc w odnalezieniu godności człowieka i wielkości daru – miłości i życia – jakich sobie udziela każda rodzina, na mocy wiary i zaufania do Stwórcy.

O takim zaufaniu mówił Jan Paweł II w adhortacji *Ecclesia in Europa*: „Kościół powinien głosić z nową mocą to, co Ewangelia mówi o małżeństwie i o rodzinie, aby uzmysłwić ich znaczenie i wartość w zbawczym planie Bożym. Szczególnie konieczne jest stanowcze potwierdzenie, że te instytucje w rzeczywistości stanowią wyraz woli Boga. Trzeba przypominać prawdę o rodzinie, jako głębokiej wspólnotcie życia i miłości, otwartej na przyjęcie nowych istot; jak również o jej godności «Kościoła domowego» i jej udziale w posłannictwie Kościoła i w życiu społeczeństwa”²⁴.

Odniesienie wartości każdej rodziny do planu Bożego, uzmysławia niepowtarzalność i unikalność życia każdego człowieka i każdej wspólnoty rodzinnej. Człowiek i rodzina są ważni w oczach Bożych, także powinni być ważni w ludzkich oczach. Również w postawach rządów i narodów każda rodzina winna znaleźć uznanie i stosowną pomoc.

Współpraca i współudział każdego człowieka w życiu społecznym odbywa się w rodzinie i przez rodzinę. Rodzina realizuje się nieustannie, przekazuje wiarę i moralność chrześcijańską²⁵. Ta moralność,

²⁴ Jan Paweł II, adh., *Ecclesia in Europa* (28.06.2003); 90. Por. Sobór Watykański II, *Gaudium et spes*, 48.

²⁵ Jan Paweł II, adh., *Ecclesia in Europa*, 47.

pochodząca od Boga i ogłoszona przez Syna Bożego²⁶, posiada najwyższy autorytet, a w szczególności podnosi do najwyższej wartości instytucję małżeństwa i rodziny.

Wszystkie rodziny świata, w tym szczególnie polskie – chrześcijańskie rodziny, powinny dawać przykład miłości i wierności, powinny bronić podstawowych wartości, jakie niesie naturalne i duchowe przesłanie życia rodzinnego. Rodziny budują społeczeństwa. Rodziny też nadają styl i sposób życia. Rodziny przenoszą dobre tradycje i stwarzają, przez miłość, pole do czynienia powszechnego dobra. Jan Paweł II zwrócił się do kobiet i mężczyzn z gorącym apelem: „Pragnę z prostotą i pokorą *zwrócić się do wszystkich*, mężczyzn i kobiet bez wyjątku, by w przekonaniu o powadze obecnej chwili i o osobistej odpowiedzialności każdego – poprzez osobisty i rodzinny styl życia, poprzez sposób korzystania z dóbr, poprzez obywatelskie uczestnictwo, poprzez swój wkład w decyzje ekonomiczne i polityczne i własne zaangażowanie w programy narodowe i międzynarodowe – zastosowali środki, do jakich pobudza solidarność i miłość preferencyjna ubogich”²⁷.

6. FORMOWANIE RODZINY

Formowanie rodziny w wymiarze historycznym odbywa się poprzez tradycję danego środowiska społecznego. W tym formowaniu rolę

²⁶ Por. Rz 5, 12-19; KKK 616.

²⁷ Jan Paweł II, enc., *Sollicito rei socialis* (30.12.1987), 47.

WARTOŚĆ I GODNOŚĆ RODZINY W NAUCZANIU JANA PAWŁA II

odgrywa cała kultura rodziny, w znaczeniu szerokim (krewni i spowinowaceni), dołącza się także tradycja Kościoła i wiara, ważne są także zwyczaje i obrzędy religijne i świeckie. Najbardziej jednak istotnym motywem i podstawą związku małżeńskiego, który jest początkiem nowej rodziny, jest wzajemna miłość narzeczonych, którzy w akcie *zgody małżeńskiej*²⁸, podejmują pożycie małżeńskie.

Miłość małżeńska, a następnie rodzinna realizuje się we wzajemnej służbie, pomocy, wspólnym zamieszkaniu oraz we wspólnych relacjach – z zachowaniem godności rodzicielskiej i godności dzieci.

Jan Paweł II nauczał, że rodzina zależy od praktykowania cywilizacji miłości²⁹. Cywilizacja ta opiera się na nieustannych darach dobroci. Sami małżonkowie są dla siebie darem, dzieci dla rodziców są darem, i rodzice dla dzieci są darem od samego Boga. Dlatego w rodzinie dokonuje się nieustanna komunია osób w oparciu o wartości otrzymywane i przekazywane w ramach kultury, języka, religii, gospodarki, narodu i Państwa. Kościół w swym nauczaniu odwołuje się do tekstu biblijnego z Listu świętego Pawła apostoła do Efezjan (por. Ef 5, 21-28) ukazując, jak powinna wyglądać i na czym ma polegać wzajemna służba w rodzinie.

W naturze małżeństwa i rodziny dominują dwa dobra: wzajemna miłość i przekazywanie życia³⁰. Miłość i życie zespalają się i tworzą nową rzeczywistość rodzinną, tworzą podstawową komórkę każdego życia społecznego, z którego wyrastają całe społeczeństwa i narody. Te dwa dobra są nieodzowne do realizacji celowości związku pomiędzy mężczyzną i niewiastą.

7. WYCHOWANIE NOWEGO POKOLENIA

Środowisko rodzinne, z natury rzeczy, jest środowiskiem wychowawczym, mającym za zadanie ukształtować nowego człowieka pod względem duchowym, intelektualnym, a także fizycznym. Wychowanie jest

²⁸ „Zgoda małżeńska jest wyrażeniem przez mężczyznę i kobietę woli do wzajemnego i trwałego oddania się, w celu życia w przymierzu wiernej i płodnej miłości. Ponieważ zgoda «stwarza małżeństwo», jest ona nieodzowna i niezastąpiona. Aby małżeństwo było ważne, zgoda musi mieć za przedmiot prawdziwe małżeństwo, być aktem ludzkim, świadomym i wolnym, podjętym nie pod przemocą czy przymusem”. KKK 344.

²⁹ Jan Paweł II, *List Gratissimam sane* (2.02.1994), 13.

³⁰ KKK 2397; KKK 2398.

procesem oddziaływania rodzica na cały proces wzrostu i rozwoju życia dziecka. Ten proces zaczyna się dużo wcześniej, bowiem rodzice mają już przed urodzeniem dziecka przygotowane i zaakceptowane normy i zasady wychowawcze. Te normy i zasady są korygowane w procesie wychowawczym, w zależności od wpływów czynników wychowawczych zewnętrznych. Tymi czynnikami są instytucje i ich przedstawiciele Kościoła, szkoły, narodu, państwa. Wymienione instytucje zawsze powinny pełnić tylko rolę pomocniczą, pomagając ideowo i instytucjonalnie w całościowym kształtowaniu dziecka - wychowanka, włącznie z pomocą w wykształceniu zawodowym.

Młody człowiek zdobywa wiedzę i emocjonalnie akceptuje podstawowe wartości. Rozpoznaje je w procesie wychowawczym, a następnie asymiluje wartości do tego stopnia, że stają się one niejako własnością młodego, wychowywanego człowieka.

Jan Paweł II wyraźnie wskazywał na konieczność zdobywania wartości, które stają się podstawą życia człowieka. Papież mówił: „Zadanie wychowania wypływa z najbardziej pierwotnego powołania małżonków do uczestnictwa w stwórczym dziele Boga: rodząc w miłości i dla miłości nową osobę, która sama w sobie jest powołana do wzrostu i rozwoju, rodzice tym samym podejmują zadanie umożliwienia jej życia w pełni ludzkiego”³¹.

³¹ Jan Paweł II, adh., *Familiaris consortio* (22.11.1981), 36.

WARTOŚĆ I GODNOŚĆ RODZINY W NAUCZANIU JANA PAWŁA II

Najbardziej zobowiązującym działaniem rodziców wobec dzieci jest przykład płynący z Ewangelii. Kiedy Chrystus domagał się spotkania z *maluczkimi*, stwierdzał, że do nich należy królestwo niebieskie (por. Mt 7, 10; Mt 19, 14).

W nauczaniu Kościoła jednoznaczne jest wskazanie na odpowiedzialność rodziców za kształtowanie swoich dzieci, są one bowiem dziećmi Bożymi³², przez Boga są przewidziani i przeznaczeni do budowania wielkich dzieł (Ps 111, 2), owoców życia razem z Bogiem. Rodzice, razem z Bogiem, dokonują wielkich dzieł właśnie w wychowaniu i kształtowaniu nowego pokolenia.

8. WARTOŚĆ RODZINY, MÓJ ZWIĄZEK Z RODZINĄ

Wartość rodziny należy dostrzegać z punktu widzenia wychowanek-dzieci, które rozpoznaje swoje najbliższe środowisko, akceptuje je i w nim się realizuje poprzez każde etapy życia dziecięcego, a nawet z radością i cziłą wspomina czas przeżyty w środowisku miłości rodziców i rodzeństwa. To w rodzinie następuje rozpoznanie podstawowego powołania człowieka do miłości i do przenoszenia życia, w następujące po sobie pokolenia.

Jan Paweł II zachęca do postawy miłości wobec własnych rodzin. Trzeba je cenić, szanować, rozwijać i popierać. W takich słowach do rodzin zwracał się papież:

„Do was, małżonkowie, do was, ojcowie i matki rodzin; do was, chłopcy i dziewczęta, którzy jesteście przyszłością i nadzieją Kościoła i świata, i będziecie dynamicznym zaczątkiem rodziny w nadchodzącym trzecim tysiącleciu”³³.

Jan Paweł II myślał o narodzie polskim i wszystkich innych narodach, i przepowiadał im przyszłość, o tyle odpowiedzialną i rozwojową, o ile młodzi ludzie potrafią dowartościować podstawowe prawa natury i kultury życia małżeńskiego i rodzinnego.

W analizie ogólnej spraw rodziny skupiamy się na zagadnieniach typu socjologicznego, politycznego i gospodarczego. *Cywilizacja śmierci* doszła do takiej skrajnej oceny wartości życia ludzkiego, że zaczęła wyliczać materialne koszty pielęgnacji, wychowania i wykształcenia każdego dziecka. W takim wyliczeniu czysto ekonomicznym zatracona zostaje

³² Por. KKK 2222.

³³ Jan Paweł II, adh., *Familiaris consortio*, 86.

najważniejsza wartość – bezcenna – wartość życia. Nowe życie przychodzi na świat z miłości, a nie z rachunków ekonomicznych. Tymczasem, tylko w oparciu o akceptujące się rodziny – pełne miłości i wzajemnej służby – można widzieć przyszłość narodów w nieustannym trwaniu i rozwoju.

Jan Paweł II zachęcał rodziny, aby one same analizowały i przyglądały się własnemu życiu rodzinnemu. W takich indywidualnych postawach można odkrywać rzeczywiste wartości i godność każdej wspólnoty rodzinnej³⁴. W środowisku rodziny można budować ciągle nowe wartości, można odkrywać niepowtarzalne zdolności i talenty. Bóg w swojej doskonałości i miłości dzieli się z człowiekiem oryginalnymi i niepowtarzalnymi zdolnościami, natchnieniami, umiejętnościami, które mają prowadzić do rozwoju duchowego człowieka, aby on sam i w rodzinie, stawał się coraz doskonalszy.

³⁴ Por. także Jan Paweł II, List z okazji 700-lecia Sanktuarium Świętego Domu w Loreto; Tenże, FC 17; 1 Kor 13, 1-8; KKK 1648.

9. WARTOŚĆ CZYNU LUDZKIEGO

Jan Paweł II swoje rozważania filozoficzne opierał na fenomenologii³⁵, kierunku który zakłada bezpośrednie poznanie rzeczywistości poprzez doświadczenie, tak fizyczne, jak i duchowe. Poznanie, i reakcja człowieka na to poznanie, prowadzi do rozpoznania godności i ważności każdego czynu ludzkiego³⁶. Każdy czyn człowieka zewnętrzny, a także wewnętrzny, ma wartość niepowtarzalną i mieści się w systemie postępowania etycznego.

W środowisku rodziny nieustannie dokonuje się wymiana czynów ludzkich oparta na miłości i życzliwości względem drugiego członka rodziny. Te czyny mają swoją wagę i wartość moralną, są zasługujące w oczach ludzkich i Bożych. Chrystus powiedział:

„Zaprawdę, powiadam wam: Wszystko, co uczyniliście jednemu z tych braci moich najmniejszych, Mnieście uczynili”(Mt 25, 40). I podobnie powiedział: „Kto poda kubek świeżej wody do picia jednemu z tych najmniejszych, dlatego że jest uczniem, zaprawdę, powiadam wam, nie utraci swojej nagrody” (Mt 10, 42).

Te wskazania wprost odnoszą się do życia małżeńskiego i rodzinnego, które stwarza niezliczone możliwości służenia sobie nawzajem. Ta służba ma charakter moralny, są to czyny dobre, uświęcają rodzinę oraz czynią uszlachetniającą drogę życia rodzinnego, zbliżając do drugiego człowieka i do Boga.

³⁵ K. Wojtyła, *Ocena możliwości oparcia etyki chrześcijańskiej na założeniach systemu Maksa Schelera*, -praca habilitacyjna przedstawiona na Uniwersytecie Jagiellońskim, w 1953 roku i opublikowana w 1959 w Lublinie.

³⁶ K. Wojtyła, *Osoba i czyn*, wyd. 2, Kraków 1985.

PODSUMOWANIE

Wartości i godność rodziny trwa sama w sobie. Trwa i rozwija się poprzez dzieło stworzenia, przekazywania życia, które dokonuje się i odnawia w środowisku rodziny. Każda rodzina, a w niej każdy, osoba dorosła i nowonarodzony mały człowiek, posiadają tę samą godność, tę samą wartość i są przeznaczeni do wielkiego dzieła, którym jest życie. To życie jest procesem trwania w moralnym środowisku dobra i miłości, w środowisku wzajemnej służby. Życie jest *dramatem* w pozytywnym znaczeniu, bo jest nadzieją na doznawanie i przeżywanie dóbr materialnych i duchowych. Najpiękniejsze uczucia miłości małżeńskiej, miłości rodzicielskiej i miłości dziecka do rodziców, są darem od Boga i od ludzi.

BIBLIOGRAFIA

Jan Paweł II, *List do moich Braci i Sióstr – ludzi w podeszłym wieku*, Częstochowa 1999.

Mańkowska E. M., *Nie lękajmy się. Z Janem Pawłem II ku starości*, Dehon Wydawnictwo Księży Sercanów, Kraków 2007.

Ryś M. (red.), *Dylematy dotyczące ludzkiej płodności*, red. M. Ryś, wyd. IPJPII II, Warszawa 2015.

Skreczko A., (red.), *Rodzina i rodzicielstwo: między tradycją a współczesnością*, Instytut Papieża Jana Pawła II, Warszawa 2014.

Struzik Z., *Narzeczeni wobec wiary, życia, płodności i wychowania. Statystyka*, Instytut Papieża Jana Pawła II, Warszawa 2014.

Struzik Z., *Przesłanie Świętego Jana Pawła II. Materiały edukacyjne*, Instytut Papieża Jana Pawła II, Warszawa 2014.

Wsparcie rodziny. Założenia i praktyka w ujęciu interdyscyplinarnym, red. Z. Struzik, wyd., IPJPII, Warszawa 2017.

Struzik Z. (red.), *W dialogu z młodymi o rodzicielstwie i życiu*, red. Z. Struzik, wyd., IPJPII, Warszawa 2017.

Śledzianowski J., *Święty Jan Paweł II zatroskany o polską rodzinę*, wyd. Jedność, Kielce 2015.

Wagner J., *Anty-cywilizacja: Jan Paweł II wobec cywilizacji współczesnej*, IPJPII, Warszawa 2013.

Wójcik P. i in., (red.), *Pragnę żyć! Interdyscyplinarna dyskusja o bezpieczeństwie życia ludzkiego*, Wyd. KUL, Lublin 2014.

Wyszyński S., *Nauczanie o małżeństwie i rodzinie. Antologia testów 1925-1981*, Instytut Papieża Jana Pawła II, Warszawa 2013.

NOWENNA DO OPATRZNOŚCI BOŻEJ

MODLITWA NA KAŻDY DZIEŃ NOWENNY

PIEŚŃ

Kto się w opiekę odda Panu swemu, a całym sercem szczerze ufa Jemu, śmieć rzecz może: Mam obrońcę Boga, nie przyjdzie na mnie żadna straszna trwoga.

Ciebie On z łowczych obieży wyzuje i w zaraźliwym powietrzu ratuje: w cieniu swych skrzydeł zachowa cię wiecznie, pod Jego pióry uleżysz bezpiecznie.

Opatrzności Boża, która wszystkim rządzisz i wszystkim kierujesz – wierzę w Ciebie!

Opatrzności Boża, która czuwasz i opiekujesz się każdym stworzeniem – ufam Tobie!

Opatrzności Boża, która jako Matka najtroskliwsza zaspakajasz na każdy dzień wszystkie potrzeby swych dzieci – kocham Cię, uwielbiam Cię, powierzam się Tobie!

Opatrzności Boża czuwaj nad nami!

Tobie Opatrzności Boża powierzamy tę nowennę w intencji...

DZIEŃ 1

Cały świat, w którym żyjemy, poruszamy się i jesteśmy, jest w rękach Boga. To „w Nim żyjemy, poruszamy się i jesteśmy” (Dz 17,28). To nie On żyje w naszym świecie, lecz to my żyjemy w Jego świecie. On nigdy nie wypuszcza nas ze swoich rąk. Nie traci nas sprzed oczu. Nie gubi planów naszego życia. Inaczej nie byłby Bogiem, ani doskonałą Miłością, ani doskonałą Obecnością. Nie byłby Ojcem i Matką. – „Czyż może niewiasta zapomnieć o swym niemowlęciu, ta, która kocha syna swego łona?

A nawet, gdyby ona zapomniała, Ja nie zapomnę o tobie! Oto wyryłem cię na obu dłoniach” (Iz 49, 15-16).

Litania do Bożej Opatrzności

Kyrie elejson. Chryste elejson. Kyrie elejson.
Chryste, usłysz nas. Chryste, wysłuchaj nas.
Ojcze z nieba, Boże – zmiłuj się nad nami.
Synu, Odkupicielu świata, Boże – zmiłuj się nad nami.
Duchu Święty, Boże – zmiłuj się nad nami.
Opatrzności Boża, godny celu miłości aniołów i ludzi – zmiłuj się nad nami.
Opatrzności Boża, nadziejo naszego zbawienia,
Opatrzności Boża, pociecho Kościoła pielgrzymującego,
Opatrzności Boża, droga do Nieba,
Opatrzności Boża, wyprowadzająca z wszelkich niebezpieczeństw,
Opatrzności Boża, rozdzielająca łaski,
Opatrzności Boża, nieprzebrany skarbie wszelkiego dobra,
Opatrzności Boża, wspierająca sprawiedliwych,
Opatrzności Boża, nadziejo grzeszników,
Opatrzności Boża, ucieczko nieszczęśliwych,
Opatrzności Boża, pomocy we wszelkiej potrzebie,
Opatrzności Boża, ukojenie serc,
Opatrzności Boża, schronienie udręczonych,
Opatrzności Boża, skuteczny leku na wszelkie strapienia,
Opatrzności Boża, nasycenie zgłodniałych,
Opatrzności Boża, wsparcie ubogich,
Opatrzności Boża, podpora wdów i sierot,
Opatrzności Boża, boski przymiecie godny naszego uwielbienia,
Baranku Boży, który gładzisz grzechy świata, przepuść nam, Jezu.
Baranku Boży, który gładzisz grzechy świata, wysłuchaj nas, Jezu.
Baranku Boży, który gładzisz grzechy świata, zmiłuj się nad nami.

P: Wychwalamy Panie, Twoją świętą Opatrzność.

W: I poddajemy się wszystkim Jej wyrokom.

Módlmy się:

Panie, Ojcze wszechmogący i dobry, który przez swą Opatrzność prowadzisz nas i ochraniasz w każdej chwili naszego życia, naucz nas być zawsze posłusznymi Twojej woli, abyśmy kiedyś mogli wielbić Cię i dzięki Ci składać bez końca zjednoczeni w chwale Twego Królestwa. Przez Chrystusa Pana naszego. Amen.

K : OPATRZNOŚCI BOŻA
W: CZUWAJ NAD NAMI

PIEŚŃ:

1. Szczęśliwy kogo Opatrzność Boska, ma w swej opiece niech się nie troska:

W żadnym przypadku ten nie szkodzi, kogo Opatrzność Boska piastuje.

2. Nie tak miedziany mur jest bezpieczny, ani dyament tak trwało wieczny;

Jak kto przy Bogu łaskawym stoi, żadnych się nieszczęść niechaj nie boi.

3. Niechaj się na mnie i świat oburzy, niechaj me serce w żalach zanurzy;

Gdy tylko spojrzy niebieskie oko, wyjdę z tej toni pewnie wysoko.

DZIEŃ 2

Bóg, który nas stworzył własnymi rękami, nie zakończył swojego dzieła w pierwszej chwili stwarzania. Stwarza nas nieustannie. Nieustannie kształtuje nas na swój obraz i podobieństwo. Więcej – nie chce tego czynić bez naszej woli i bez naszej współpracy. Opatrzność wyraża się w tym, że czuwa nad naszą drogą, prowadzącą do pełni szczęścia, do spełnienia się każdego z nas.

Litania do Bożej Opatrzności.

DZIEŃ 3

„Nasz Bóg jest w niebie; czyni wszystko, co zechce” (Ps 115,3), to jednak pozostawia

nas istotami całkowicie wolnymi. Więcej, daje nam możliwość uczestnictwa w swojej Opatrzności. Chce, abyśmy czynili sobie ziemię poddaną. Chce, abyśmy się stali Jego pomocnikami (por. 1 Kor 3,9). Ilekroć podejmujemy to pragnienie Opatrzności Bożej, nasze życie staje się opatrnościowe, nawet wtedy, gdy prowadzi przez doświadczenia. Ilekroć natomiast żyjemy własnym życiem, rozmiwiamy się z Bogiem – tylekroć nasze życie zanika, staje się życiem „nieopatrznym”. Przypomina nam o tym święty Paweł: „Albowiem to Bóg jest w was sprawcą i chcenia, i działania zgodnie z Jego wolą” (Flp 2,13).

Litania do Bożej Opatrzności

DZIEŃ 4

Od naszej wiary i zaufania zależeć będzie nasze powierzenie się, lub nie, Opatrzności Bożej. Bóg w swej Opatrzności zawsze pozostanie wierny. Takie zaufanie staje się prawdziwą próbą, gdy naprzeciw naszej wiary w Opatrzność Bożą stanie pokusa zgorszenia z powodu szalejącego zła. W takich momentach bardzo potrzebujemy duchowego wsparcia i obecności innych, którzy wierzą, którzy mają nadal siłę powtarzać z wiarą: „Wszystko w rękach Boga”. „Wierzimy mocno, że Bóg jest Władcą świata i historii. Drogi Jego Opatrzności są dla nas często nieznane. Dopiero u kresu, gdy skończy się nasze poznanie częściowe, gdy zobaczymy Boga „twarzą w twarz” (1 Kor 13,12), w pełni poznamy drogi, którymi Bóg prowadził swoje stworzenie, nawet przez dramaty zła i grzechu, do odpoczynku ostatecznego Szabatu, ze względu na który stworzył ziemię i niebo” (KKK nr 314).

Litania do Bożej Opatrzności

DZIEŃ 5

Pełnienie woli Ojca łączył Jezus ze swoim powołaniem i posłannictwem (J 17,3). Pełnimy wolę Ojca na wzór Jezusa, gdy żyjemy naszym powołaniem, które jest wolą Boga dla nas. Modląc się pamiętajmy, iż prośba, której motywacja i przedmiot są dobre same w sobie, może nie

odpowiadać woli Bożej i nie zostać spełniona. Będzie spełniona tylko wtedy, gdy zgadza się z mądrością i wolą Boga: „Jeżeli Pan zechce”, jak pisze św. Jakub (Jk 4,15). Każda prośba o to, by wzrastać w wierze, nadziei i miłości, lub stawać się świętym w całym postępowaniu (por. 1P 1,15), zawsze będzie wysłuchana, ponieważ, jesteśmy tego pewni, „wolą Bożą jest (nasze) uświęcenie” (1Tes 4,3). Bóg nie może na to nie odpowiedzieć. „Ojciec Twój odda tobie”, On ci to da. Kiedy? To sekret Jego mądrości. Bądźmy jednak tego pewni.

Litania do Bożej Opatrzności

DZIEŃ 6

Pełnimy na co dzień wolę Ojca, gdy używamy naszej woli zgodnie z wolą i zamiarem Ojca. Człowiek został stworzony na obraz i podobieństwo Boże. Bóg na początku stworzenia mocą swej woli „rzekł” i stało się. Siłą swej woli wprowadził porządek i harmonię do chaosu stworzenia. Człowiek mocą swojej woli i Bożej łaski powinien wprowadzić porządek i harmonię w chaos i bałagan swego małego świata. Winien usunąć to, co blokuje działanie Opatrzności Bożej.

Litania do Bożej Opatrzności

DZIEŃ 7

Bóg jest Miłością... Uświadamiamy sobie, że jeśli tak jest, to On ma wobec każdego z nas wspaniały plan miłości, wzywa nas do miłości. Na ten Boży plan miłości Maryja odpowiedziała słowami: „Niech mi się stanie”. Maryja powiedziała swoje „TAK” z pragnieniem i radością. Taka powinna być również nasza postawa. Bo zamysł Boga – wola Boża, to coś pięknego, dobrego, coś pożytecznego dla nas.

Litania do Bożej Opatrzności

DZIEŃ 8

Wiemy, że Bóg jak dobry Ojciec myśli o nas i troszczy się o każdy nasz dzień. Jest „nasz”, ale doświadczamy jak trudno w chwili cierpienia, choroby, próby, powiedzieć „Ojcze”. Najtrudniej jest przyjąć wolę Bożą w cierpieniu. Trzeba się często wraz z Jezusem krwawo pocić, zmagać

wewnętrznie. Światłem i oparciem w takich godzinach jest modlitwa:
„Nie moja, ale Twoja wola niech się stanie” (Łk 22 ,42).

Litania do Bożej Opatrzności

DZIEŃ 9

W naszym zwykłym życiu doświadczamy różnych opatrnościowych wydarzeń, cierpień

i prób, doświadczamy niepowodzeń, które są potrzebne, aby Bóg, który jest Ojcem, jest Miłością, mógł do nas mówić jasno lub lepiej, by Bóg mógł być w nas słuchanym. Ale nie jest tak, że Bóg decyduje o cierpieniu, niepowodzeniu, chcąc tylko nas doświadczyć. Bóg może przyzwoić na wiele doświadczeń, bo widzi dalej, niż sięga nasze, nawet największe doświadczenie.

Litania do Bożej Opatrzności

Za zgodą Kurii Metropolitalnej Warszawskiej z dn. 30.03.2016/Nr 704/D/2016.

ZESZYTY WYDANE W SERII

ZESZYT O BOŻEJ OPATRZNOŚCI NR 1

**Znaczenie przesłania encyklikli Jana Pawła II „Evangelium vitae”
(25.03.1995) we współczesnej teologii życia. 20-lecie encyklikli
(Warszawa 2016)**

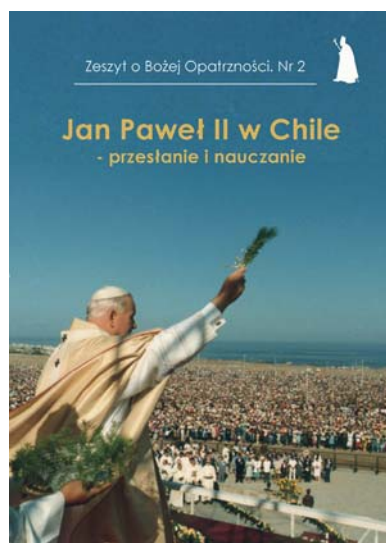
ISBN 978-83-65198-12-9

ZESZYT O BOŻEJ OPATRZNOŚCI NR 2

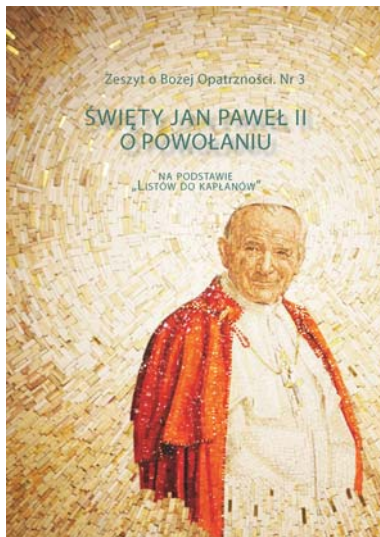
Jan Paweł II w Chile - przesłanie i nauczanie (Warszawa 2017)

ISBN 978-83-65198-14-3

ZESZYT O BOŻEJ OPATRZNOŚCI NR 3
Jan Paweł II o powołaniu na podstawie „Listów do Kapłanów”
(Warszawa 2017)

ISBN 978-83-65198-17-4

ZESZYT O BOŻEJ OPATRZNOŚCI NR 4
Tematyka nauczania Jana Pawła II podczas pielgrzymek do Ameryki Środkowej
(Warszawa 2017)

ISBN 978-83-65198-22-8

